

miş yaş civarında öldüğü bildirildiğine göre bazı kaynaklarda genç yaşta öldüğüne dair yer alan bilgi (meselâ bk. Bâcî, II, 684) yanlış olmalıdır.

Birçok ricâl âlimi tarafından sika kabul edilen Zübeydî'nin yalnız sika râvilerden hadis aldığı ve rivayetlerinde hata bulunmadığı söylenmiş (İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 503), özellikle Zührî'den yaptığı rivayetlere ayrı bir değer verilmiştir. Humus'ta kadı ve beytülmâl sorumlusu olarak görev yapan, fetva ve hadis bilgisi açısından Şam bölgesinin önde gelen ismi kabul edilen (İbn Sa'd, VII, 465) ve ilmî birikimi yönünden Evzâî'ye denk tutulan Zübeydî'nin ilmî mirasından gerektiği gibi yararlanılmadığı bildirilmektedir. Onun, Zührî'nin birinci tabaka ashâbi arasında yer alan Mâlik b. Enes ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur isimlere nisbetle erken vefat ettiği için ilmini yaymaya fırsat bulamadığı belirtilmiş de (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², VI, 282) kendisinden yeterince faydalanılabilecek kadar yaşadığı ve yetmiş yaşında öldüğü dikkate alındığında bu durumu henüz anlaşılamayan başka bir gerekçeye dayandırmanın daha uygun olduğu söylenebilir. Zübeydî'nin rivayetleri Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'i dışındaki *Kütüb-i Sitt'e*'de mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 465; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 111-112; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VII, 373; Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrîh li-men harrace lehül-Buhârî fi'l-Câmi'i's-şâhih* (nşr. Ebû Lübâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986, II, 684, 874; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXXV, 180, 183; LVI, 191-198; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXVI, 586-591; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², VI, 281-284; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 162-163; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1998, XIII, 447; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 502-503; a.mlf., *Takribü't-Tehzib* (nşr. Muhammed Avvâme), Halep 1997, s. 625; Hâris Süleyman ed-Dârî, *el-İmâmü'z-Zührî ve eşerühü fi's-sünne*, Musul 1985, s. 157-162.

HALİT ÖZKAN

ZÜBEYR

(الزبير)

Ebû Tâhir ez-Zübeyr b. Abdümttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî (ö. m. 610'dan önce)

Hz. Peygamber'in amcası.

Abdümttalib'in Zemzem Kuyusu'nu yeniden ortaya çıkarmasından sonra dünyaya gelen ilk çocuğu olup Resûl-i Ekrem'in babası Abdullah ile amcası Ebû Tâlib'in öz

kardeşidir. Annesi Mahzûmoğulları'ndan Fâtıma bint Amr b. Âiz'dir. Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın, ticaret için gittiği Suriye'den dönerken Yesrib'de (Medine) vefatıyla sonuçlanan hastalığı sırasında Abdümttalib'in Yesrib'e büyük oğlu Hâris'i gönderdiği kabul edilmekle birlikte Zübeyr'i yolladığı da rivayet edilir. Buna göre Zübeyr, Medine'ye vardığında vefat eden kardeşinin Dârünnâbiga'ya defninin ardından Mekke'ye dönmüştür.

Hız Muhammed'i küçükken güzel sözler söyleyerek salladığı nakledilen Zübeyr (İbn Habîb, s. 349), Ebû Tâlib'den sonra onun çocukluk ve gençlik yıllarında önemli rol oynayan amcasıdır. Abdümttalib'in ölümünden önce sekiz yaşında olan Hz. Muhammed'in bakımı ve himayesinin kendisine bırakılmasını çok istemiş, ancak Abdümttalib bu görevi Ebû Tâlib'e vermiştir. Bu konuda Zübeyr ile Ebû Tâlib arasında çekilen kura sonucunda Ebû Tâlib'in bu görevi aldığı da kaydedilir (Belâzürî, I, 93). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ise ölünceye kadar Hz. Muhammed'in bakımını Ebû Tâlib ile birlikte üstlendiğini nakleder (*el-Bidâye*, II, 258). Abdümttalib ölünce Mekke ve Kâbe ile ilgili görevlerden bir kısmını üzerine alan Zübeyr, o sırada on küsur yaşında olan Hz. Muhammed'le birlikte ticaret için Yemen'e gitti (a.g.e., a.y.). M. Hamîdullah, bu yolculuğun Bahreyn-Uman tarafına ya da Ebû Tâlib ile birlikte Filistin tarafına yapıldığı görüşündedir (*İslâm Peygamberi*, I, 48). Yolculuk sırasında yeğeninde bazı olağan üstü haller gören Zübeyr, Mekke'ye dönünce onunla daha çok ilgilenmeye başladı.

Zübeyr, Ficâr savaşlarının en şiddetlisi olan ve Kureys-Kinâne ile Kays Aylân kabileleri arasında cereyan eden dördüncüsünde Hâşimoğulları'nın kumandanydı. Zübeyr'in Ebû Tâlib'le birlikte haram aylarda gerçekleşen bu savaşa katılmaktan pek hoşnut olmadıkları rivayet edilir. Orta halli bir tüccar olan ve Mekke'nin zengin aristokrat sınıfına katılmayan Zübeyr, Hilfû'l-fudûl'un gerçekleşmesinde ilk girişimde bulunan kimse oldu. Mekke'deki en zengin, en yaşlı ve nüfuzlu kimselerden olan Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî'ye başvurarak onu bu işin görüşülmesi için bir toplantı yapmaya ikna etti ve Benî Hâşim adına bu toplantıya katıldı. Abdüddâroğulları'ndan Mâlik b. Umeyle'nin nedimi olan Zübeyr (İbn Habîb, s. 366) aynı zamanda Mekke'deki anlaşmazlıkların çözümünde hakemlik görevi yapardı. Nitekim Harb b.

Umeyye, Mekke'de Temîm kabilesinden bir tâcirin malını almak isteyince Zübeyr araya girerek Temîmli tüccarın hakkını korumuştur.

Aynı zamanda Kureys'in şairlerinden olan Zübeyr'in keskin bir dili vardı ve hicivlerinden çekinilirdi (Cevâd Ali, IX, 115-116). Onun milâdî 605 yılında Kâbe'nin Kureysliler tarafından inşası esnasında çalışanları korkutan yılanla ilgili inşâ ettiği söylenen şiiri günümüze ulaşanların içinde en meşhurdur (İbn İshak, s. 89). Ancak Cevâd Ali bu şiirin Zübeyr'e ait olmadığını kanaatindedir (*el-Mufaşşal*, IX, 709). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, Zübeyr'in Hz. Muhammed henüz on dört yaşında iken öldüğünü kaydederse de Dördüncü Ficâr savaşına ve Hilfû'l-fudûl'e katıldığı dikkate alınırsa Zübeyr daha geç bir tarihte ölmüş olmalıdır. Hatta İbn İshak tarafından Zübeyr'e nisbet edilen ve Kâbe'nin Kureysliler tarafından yeniden inşası sırasında yazıldığı belirtilen şiirden hareketle onun Hz. Peygamber'in risâletinden kısa bir süre önce öldüğü söylenebilir.

Mahzûmoğulları'ndan Âtike bint Ebû Vehb b. Amr ile evlenen Zübeyr'in Abdullah ve Tâhir adlı iki oğlu ile Ümmü'l-Hakem, Dubâa, Safiyye ve Ümmü'z-Zübeyr adlı dört kızının bulunduğu rivayet edilmektedir (İbn Sa'd, VIII, 38; Süheylî, I, 132). Ümmü'l-Hakem amcasının oğlu Rebîa b. Hâris ile evlenmiş, Dubâa ise Hz. Peygamber tarafından, Abdurrahman b. Avf'ın kızını vermeyi reddettiği Mikdâd b. Amr el-Kindî el-Behrânî ile evlendirilmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın oğlu Abdullah ile karıştırılan Zübeyr b. Abdümttalib'in oğlu Abdullah ise Hz. Ebû Bekir döneminde müslümanların Bizanslılar'la yaptığı Ecnâdeyn Savaşı'nda şehid olmuştur (13/634). Künyesini aldığı Tâhir ise Kureys gençlerinin en zarfı idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 10, 89, 131; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, I, 125, 175, 224-225; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 69, 75, 79, 103; VIII, 38; İbn Habîb, *el-Münemmak*, s. 89, 171, 186-189, 331, 349, 366, 368, 421; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 64, 93, 96, 101, 112; Ya'kübî, *Târîh*, II, 11, 13, 15; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, I, 132; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, II, 230, 258, 271, 282-283; İbn Hacer el-Askânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecvûd v.dğr.), Beyrut 1418/1997, IV, 77-78; VIII, 212-213, 220-221, 377-378; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 85-88, 91, 208; IX, 115-116, 709; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 48.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞÇI